

Казловіч А. (г. Баранавічы, БарДУ)

МОВА ВЕРШАЎ ЯЎГЕНІ ЯНІШЧЫЦ

Паэтычная спадчына Яўгеніі Янішчыц – адна з самых яскравых і таленавітых старонак беларускай літаратуры другой паловы XX стагоддзя.

Пры напісанні сваіх твораў Яўгенія Янішчыц старанна адбірала з народнай гаворкі найбольш яркія, трапныя словы, цэлыя выразы, адшліфоўвала іх у адпаведнасці з літаратурнымі нормамі.

Сярод такіх разнастайных мастацка-выяўленчых сродкаў, як эпітэты, параўнанні, метафары, Яўгенія Янішчыц выкарыстоўвае для апісання кантрасных з’яў рэчаіснасці антонімы, значнае месца сярод якіх займаюць антонімы-назоўнікі, антонімы-прыметнікі, сустракаюцца антонімы-дзеясловы, антонімы-прыслоўі.

Па сваёй стравіцы антонімы-назоўнікі, што сустракаюцца ў мове твораў Яўгенія Янішчы. неаднародныя: рознакаранёвыя, аднакаранёвыя, кантэкстуальныя. Янішчыц ўжывае такія пары рознакаранёвых антонімаў, як антонімы-назоўнікі:

а) *вечар – ранак*: Так жыву, бы з *вечара* да *ранку*, // Дзе гнязда і птушка не саўе [2, с. 169]; Бог ведае, калі наступіць *ранак* // І будзе сэрцу кожны промень рад. // *А ноч* гудзе, і ў зарыве *маланак* // Танютку рабіну лупіць грал [2, с. 106] і інш.;

б) *лета – зіма*: Падлесак – сын мне, бор вячысты – друг. // *Зіма* жахурыць – развяселіць *лета*. // Цябе люблю, патрыярхальны плуг, // Цябе – у страшным космасе, *ракета* [3, с. 8]; Толькі мне не паўтарыцца // *Ані летам*, ні *зімой* [4, с. 251] і інш.;

в) *журба – радасць* (смех): У маладосці свай запей сардэчны, // *Свая журба* і *радасці* свае [3, с. 115]; Смяюся, калі плакаць трэба. // *Журба* – калі на вуснах *смех* [4, с.191] і інш.;

г) *вайна – мір*: Ды кожны раз баюся я // Паміж *вайной* і *мірам*, // Каб хата сельская мая // Не стала сувенірам [3, с. 21]; А свет гудзе. *Вайны* і *міру* драма. // Ды кліча шлях ясны і адкрыцця. // Дзе ішчэ на кроснах тчэ нязменна *мама* // *Зялёную* паззію жыцця [2, с. 132] і інш.;

д) *дзень – ноч*: Ідзе ён цёмнай *ночанькай*, // Ідзе спякотным *днём*. // Бо ўсё яшчэ, бо ўсё яшчэ // Планета пад агнём [3, с. 10]; *Дзень* гзасеа. Нават *ночы* мала. // Дальняй зоркі невядомы гук. // Як і не было, не палавала – // Нібы птаха выпусціла з рук [3, с. 206]; У чарадзе праліўных нядзель – // Не прапусціць грыбочка... // Кароткі, як шчасце, ухаджаны *дзень*. // Яшчэ карацейшая – *ночка*. // Дыхае вольнымі *мама* грудзьмі, // Калі вяртаемся з поля [4, с. 68] і інш.;

ж) *неба – зямля*: Па кропельцы – здаля // Апала так нямнога. // А просіцца ж *зямля* // У *неба* – праліўнога! // Я думала: адна // Не засумую з летам. // А доля, як *вайна*, // Па ласцы – рыкашэтам [4, с. 82]; Калі змагла б, вярнула б я не слова: // Адзін прамень – *зямлёй* і *небам* між. // Мой ясны свет, *зялёная* дубова. // Ты ўсё шуміш, ты ўсё яшчэ шуміш [2, с. 177]; Уракала матуля: «Будзе трудна з думкай. // Ніжэй трымайся *неба* і *зямлі*» [2, с. 39] і інш.

Антонімы-прыметнікі:

а) *першы – апошні*: Востры каменчык – пад мае ногі! // Пад мае рукі – шыпы і асцё. // Гордае шчасцейка, мая сямейка, // Ты па слядах маіх слёз не рассей, // Сыне мой *першы*, *наіўны* Андрэйка, // І сын мой *апошні*, *мужны* Андрэй! [3, с. 50]; Шчаслівае дарогі вам і пошты, // Хай вас цягло радзімы саграе. // ...*Ад перша*й кулі гінучы. Ад *апошня*й. // Не па-мі-рай-це!.. хлапчукі мае [2, с. 198].

б) *ранішняю – вячэрняю*: Будзе светла мне і горка // За лагчынай, за гарой // Паміж *ранішняю* зоркай // І *вячорнаю* зарой [2, с. 57]; О, гэта *ранішняе*: «Ты!» // *Вячэрняе*: «Няўжо?» [2, с. 168] і інш.

Антонімы-прыслоўі:

а) *блізка – далёка*: Наведвайце яго – хто быў *бліжэй*. // А хто *далей* – дык светла ўспамініце [2, с. 130]; Запомніце яго – хто *блізка* быў. // *Далёка* хто – не варушыце праху [2, с. 130].

Антонімы-дзеясловы:

а) *смяіцца – плакаць*: Стукне ў шыбінв мячык дзіцячы. – // Вечер схопіць гардзіны кілім // У гэтым доме *смяюцца* і *плачуць*, // Але рэдка спяваюць у ім [2, с. 151]; Падманваю сябе, пакуль яшчэ // Цыганка-рыфма *плача* і *смяіцца* [2, с. 108]; Ну што ж, калі выпаў лёс. // Быць мужнай – Муза загадае! // Няхай прачулена – да слёз! – // *Смяецца* слова і *рыдае* [2, с. 133].

У творах пісьменніцы часта выразна кантрастуюць *вясна* і *зіма*. У кожную пару года ўзнікае адпаведны настрой. «А я люблю вясну»; «Я не люблю слаты», – прызнаецца паэтка («Я пачакаю»). Мабыць, таму што, вясна – гэта час, калі ў белым вэлюме сад, цвітуць пралескі, пшчотна свеціць сонейка, калі душа

напаўняецца радаснымі, светлымі, чыстымі пачуццямі. Зіма ж увасабляе холад, спустошанасць, выстыласць свету, таму яна палохае сэрца лірычнай гераіні: «Мінае лета. Коціцца зіма». Зімовы холад – сімвал ростані і адчужанасці: «Каторы год між нас – зіма, // Ляцць гады, як завірухі» («Да Вас») [1].

Такім чынам, як сведчыць фактычны матэрыял, рознакаранёвыя антонімы з'яўляюцца самымі распаўсюджанымі ў паэзіі Яўгеніі Янішчыц. Яны служаць для паказу кантрасту пачуццяў, надаюць экспрэсіўную і эмацыянальную афарбоўку мове.

Аднакаранёвыя антонімы значна радзей сустракаюцца ў паэзіі Я. Янішчыц. Супрацьлеглае значэнне ў іх выражаецца не супрацьпастаўленнем каранёў, а супрацьпастаўленнем далучаных да іх прэфіксаў:

а) не- (ня-): Бяры за *быль*, бяры за *небыліцу*, // За тое, што аглухла, як сцяна. // ... Павінна ў рэшце рэшт і на зямліцу // Быць красная, адменная цана! [2, с. 28]; Ім сягоння, пэўна ж, невядома, // Што *свядома* йшчэ і *несвядома* // Носіць маску толькі чалавек [2, с. 116]; Так погляд не паўторыцца ніколі // Паміж скупым *быццём* і – // *небыццём*. // У кожнага свая галінка болю // І радасці, // Пазначаных жывцём [3, с. 127]; Хоць прашумі вясёлым ліўнем! – // Хай след падкажа каляя. // Паміж *няшчасных* і *шчаслівых* – // Якая я, якая я? [3, с. 185]; Што ж – глядзі! Я вось такая: // *Незямная* і *зямная*, // З drogkay радасцю бяссоннай, // З непрагляднаю вярстой... [4, с. 88];

б) за-, пры-: Бычку *занясла* роснаўкосы, // – Лагодна скарміла з рукі. // *Прынесла* ў падоле гурочкі, // Самотнае штось пяючы [3, с. 30].

Удалае выкарыстанне ў мове твораў антанімічных пар дапамагае Я. Янішчыц перадаць усю кантраснасць пачуццяў, якую можа перажываць лірычны герой у адной і той жа жыццёвай сітуацыі.

Літаратура

1. Жыццяпіс Я. Янішчыц [Электронны рэсурс] // Рэжым доступу: <http://yaugeniya.ru>. – Дата доступу: 14.12.13.
2. Янішчыц. Я. Каліна зімы: Кн. лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 1987. – 206 с.
3. Янішчыц. Я. Пара любові і жалю: Кн. лірыкі / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 1983. – 222 с.
4. Янішчыц. Я. Пачынаецца ўсё з любові...: Вершы, паэмы / Я. Янішчыц. – Мінск : Маст. літ., 2008. – 339 с.